

Skrattmåsen - revirhävdare och kolonihäckare

Mats Andersson

Under 1991 kommer skrattmåsen att inventeras i Västmanland och följande uppsats kan således tjäna som en introduktion till inventeringsarbetet nästa år.

Skrattmåsen *Larus ridibundus* är tydligt social. Den föredrar att häcka i kolonier och söker för det mesta föda tillsammans med artfränder. Även om häckningen sker kolonivis håller de ingående paren väl avgränsade revir, som försvaras aggressivt. De enskilda bona blir därmed utspridda och påtagligt åtskilda, även om avståndet dem emellan kan tyckas litet.

Skrattmåsen är alltså kluven i sitt beteende, dels kolonibunden, dels påfallande revirhävdande. Den är också som fågelart mycket intressant. Skrattmåsen skiljer sig från andra måsararter och kolonihäckande fåglar samt är anpassad till sin livsmiljö på ett invecklat och fascinerande sätt.

En viktig fördel med att häcka i kolonier är försvaret mot predatorer. De enskilda måsarna anfaller varje tänkbar borövare långt utanför sin egen revirgräns, vilket får till följd att samtliga måsar anfaller samma hot och på samma gång. Ett sådant gemensamt försvar kan då skrämma bort predatorer som kråkor, trutar eller rovfåglar.

I likhet med andra måsfåglar är emellertid inte skrattmåsen kamouflagetecknad och trycker därför inte i boet vid fara. Ungarna och äggen är däremot kamouflerade och svåra att upptäcka och kan därför lämnas kvar i boet, då

den vuxna fågeln flyger upp och anfaller när predatorer närmar sig.

Under olika skeden av häckningen kan man dessutom få se hela kolonin samtidigt lyfta och flyga upp, till synes utan anledning. Orsaken kan vara att t.ex. en människa närmar sig, eller så kan det räcka med att någon enskild fågel gör någon plötslig och oväntad rörelse. Dessa panikuppflog kan förklaras med att måsarna är utsatta för stort hot i kolonin, som kan vara en farlig plats att vistas på, speciellt nattetid. Uppflogen har därmed säkert stort överlevnadsvärde.

Ännu en fördel med kolonihäckning är möjligheten att synkronisera häckningen och koncentrera häckningsförloppet till en så kort period som möjligt. Detta förfarande är också mycket tydligt hos skrattmåsen. Predatorer har således stora svårigheter att utnyttja och röva en koloni som endast existerar en kort tid.

Vilka mekanismer som styr individerna att samtidigt starta med bobygge och äggläggning är kanske inte helt kända. Dock finns undersökningar som visar på ett klart bättre häckningsresultat för synkroniserade skrattmåsar. Även dödligheten hos sena eller tidigare häckare var tydlig och berodde på predation (Tinbergen 1977).

vis försvinner skrattnåsens bästa biotoper. Skrattnåsen är ju först och främst en våtmarksfågel som föredrar att häcka på helt vattenomslutna öar och där hög vegetation saknas närmast boplatsen. Som tidigare nämnts är det förenat med risker att häcka i kolonier och speciellt där kolonin kan nås landvägen av råvar och andra predatorer.

Litteratur

- Alexander, H., Ekstam, U., Forshed, N. 1986. *Stränder vid fågelsjöar*. LT:s förlag. Stockholm.
- Andersson, M. 1989. Skrattnåsen i Lindesbergs kommun. *Pandion* 5: 40-46.
- Bohlin, S.-E. 1988. Skrattnåsen i Dalarna 1986. *Fåglar i Dalarna* 21: 111-130.
- Douhan, B. 1988. Skrattnåsen i Uppland 1987. *Fåglar i Uppland* 15: 29-42.
- Fredriksson, S. 1979. Skrattnåsen i Sverige. *Vår Fågelvärld* 38: 173-200.
- SOF. 1990. *Sveriges fåglar*. 2:a uppl. Stockholm.
- Timbergen, N. 1977. *Nyffiken i naturen*. 2:a uppl. Stockholm.

Mats Andersson
Hagabergsliden 4
711 31 Lindesberg

och invandringen fortsatte upp i Mellansverige under 1900-talets början. Under 1900-talet kan tre expansiva skeden urskiljas, nämligen 1900-talets början, tiden kring 1930 och på 1950-talet. Fredriksson (1979) beräknade det svenska beståndet till 270 000 par år 1970.

Under 1970-talet kom så de första rapporterna om en tillbakagång och från flera håll uppgavs hela kolonier försvunna. Den negativa utvecklingen fortsatte under 1980-talet och bl.a. Uppland (Douhan 1988) och Dalarna (Bohlin 1988) har minskningen konstaterats genom inventeringar.

I Västmanland har en tydlig minskning under 1980-talet märkts i Lindesbergs kommun (Andersson 1989), där skrattnåsen är koncentrerad till en enda koloni, nämligen Näset i St. Lindessjön (1000-1200 par 1990).

Vad minskningen i landet beror på är i detalj inte känt. Emellertid finns flera teorier om orsakerna och troligen kan förändringar inom jordbruket vara en av orsakerna. Man kan dessutom spekulera i huruvida klimatet på övervintringslokalerna kan påverka beståndet.

Den sprängvisa spridningen till nya häckningslokaler som ägde rum under 1900-talet och som startade vid sekelskiftet, kan eventuellt sättas i samband med de sjösänkingsföretag som genomfördes vid samma tid. De sänkta sjöarna blev nämligen utmärkta häckningslokaler samtidigt som ytor för näringssök nyskapades. Åkerarealen ökade från 2 miljoner ha till 3,5 miljoner ha under perioden 1850 till 1950 (Alexandersson m.fl. 1986). Vallodling- en utvecklades samtidigt som madmarker hölls öppna genom slåtter. Detta måste ha gynnat en art som skrattnåsen som hämtar merparten av födan på omgivande marker runt häckningslokalen.

Under 1970- och 1980-talen har förändringen och utvecklingen inom jordbruket snabbt forcerats. Dräneringar och invallningar av våtmarker har tillsammans med upphörande bete i direkt anslutning till näringsrika sjöar fått negativa konsekvenser. Flera av åkrarna blir torrare och därmed fattigare på insekter och maskar. Igenväxningen av torrlagda våtmarker har resulterat i sumptiga strandskogar och på så

av detta spelbetende blir att fiendligheten försvinner, vilken i annat fall kunnat varit ett hot mot parbildningen.

Inom skrattnåskolonin råder således kraftig konkurrens mellan individerna eller paren, eftersom de eftertraktar samma resurser. Inom artskonkurrensen har bl.a. lätt till skrattnåsens förhållandevis breda och allsidiga näringssök. Över huvudtaget har arten genom urvalsprincipen utvecklats några sällsamma anpassningar som visat sig mycket ändamålsenliga.

Invandring och tillbakagång

Skrattnåsens historiska bakgrund i Sverige är något osäker. Troligen saknades den som häckfågel på 1700-talet. Under så gott som hela 1800-talet fanns arten uteslutande i Skåne, på Öland och Gotland (SOF 1990). De första svenska skrattnåsar härstammade antagligen från sydöstra Europa (Fredriksson 1979)

Skrattnåsen minskar över hela landet. Flera kolonier i Västmanland har övergivits eller minskat i omfattning. Orsakerna är svåra att entydigt förklara, men skrattnåsen skall inventeras i landskapet under 1991.

Foto: Lars Jansson.

